

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Факультет культури і мистецтв
Кафедра культурології

**«Соціокультурні особливості сучасних мистецьких творів в умовах
російсько-української війни»**

Кваліфікаційна робота (проект)
на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

Виконала: здобувачка вищої освіти
Спеціальності: 034 Культурологія
Освітньо-професійної (наукової)
програми: Культурологія
Ала Шевченко

Керівник: докторка педагогічних наук,
професорка Лимаренко Л.І.

Рецензент: директор Херсонського
обласного центру народної творчості
Капелюшник В.В.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Теоретико-методологічні проблеми дослідження	6
1.1. Поняття митець у науковій літературі	6
1.2. Соціокультурні особливості постаті митця	12
1.3. Умови реалізації творчого потенціалу митцем	17
РОЗДІЛ 2. Соціокультурне значення поетичних творів мистецтва в умовах війни	26
2.1. Становище та напрями розвитку культури і мистецтва в умовах воєнного стану	26
2.2. Роль мистецтва в період російсько-української війни	32
2.3. Соціокультурні особливості поетичних творів народжених війною ..	35
ВИСНОВКИ	46
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	49
ДОДАТКИ	52

ВСТУП

Актуальність теми. Починаючи 2014 року Україна знаходиться у стані гібридної війни, війни на виснаження та насильницьке узурпування влади. Однак, 24 лютого 2022 року все змінилося, близько п'ятої години ранку путін оголосив рішення про початок «спеціальної військової операції» на сході України, за допомогою якої повинна пройти «демлітаризація» та «денацифікація» всієї країни. Після оголошення фактичної війни Україні російська федерація запустила крилаті ракети по аеродромах, військових штабах та військових складах у Києві, Харкові, Івано-Франківську, Луцьку, Дніпрі, Василькові. Самі міста Київ, Харків, Одеса, а також низка міст Донбасу теж були піддані бомбардуванню. Після цього масштабна навала почалась з трьох сторін сухопутним шляхом поблизу Харкова, із території Білорусі, а також наступ на Херсонську область з боку окупованого Криму.

Згідно з Тарасом Пастухом, вторгнення було здійснено разом з інтенсивною інформаційною агресією. Існувала велика кількість неправдивих повідомлень, поширюваних Росією, які стверджували, що українські військові не чинять опору, що російські війська вже увійшли до Харкова або що українські сили на Донбасі були повністю знищені. Масові удари по півночі, сході та півдню України, а також руйнування військової інфраструктури і розповсюдження фальшивих новин були спрямовані на швидке підломлення українського опору і досягнення цілей швидкої війни [5].

Однак блискавичної війни не вийшло. Українська армія від перших годин повномасштабного вторгнення чинить супротив і досягає певних успіхів. Спротив загарбникам та власне самоствердження відбувається на різних рівнях та у різний спосіб. Не лише збройні сили України, а й митці беруть участь у цій боротьбі. Хній голос не є таким жорстким і однобічним, як у традиційних мас-медіа. Це голос, який виходить з глибини душі –

мова, яка пропонує унікальний погляд на світ, культурні особливості та універсальні цінності, а також відчуття особистої гідності та цінність свободи. Все це є важливим фактором розвитку національної культури яка разом із військовими стала на охорону української ідентичності. І важливим в цьому протистоянні є постать митця як творця сучасного мистецького твору.

Водночас, проблемами осмислення сучасних напрямів мистецтва та його теоретико-методологічних проблем з точки зору багатьох наукових позицій була представлена в роботах Ж. Бодрійяра, В. Бичкова, М. Вейца, А. Данто, Г. Вишеславського, В. Діденка, У. Еко, П. Зіффа, О. Роготченка, В. Кенніка, М. Коена, Н. Маньковської, Е. Уорхола, Дж. Кошута та інших мистецтвознавців, психологів, культурологів тощо. Однак, незважаючи на велику кількість наукових досліджень, залишається досить значна кількість відкритих питань, передусім теоретико-методологічного характеру, а саме: «Соціокультурні особливості сучасних мистецьких творів в умовах російсько-української війни». Не вирішеність даного питання і визначило вибір теми нашого дослідження.

Враховуючи це, **метою дослідження** є – деталізувати соціокультурні фактори, що впливають на творчість митців в умовах російсько-української війни.

Відповідно до мети дослідження були поставлені наступні **завдання**:

1. Деталізувати поняття митець у науковій літературі
2. Висвітлити особливості становлення постаті митця.
3. Розкрити умови реалізації творчого потенціалу митців.
4. Охарактеризувати становище та напрями розвитку культури і мистецтва в умовах воєнного стану.
5. Визначити соціокультурні особливості поетичних творів народжених війною

Об'єкт дослідження. Сучасні українські мистецькі твори породженні віною

Предмет дослідження. Деталізувати особливості створення поетичних мистецьких творів під час російсько-української війни і визначити їх значення для митця та соціуму.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у формуванні образу сучасного українського митця, який відстоює та боронить інтереси української культури усілякими доступними йому засобами.

Теоретичне значення одержаних результатів. В результаті проведеного дослідження були визначенні особливості формування загальних уявлень та ставлення українських митців до війни з російською федерацією.

Практичне значення одержаних результатів. Отримані результати дослідження можливо використовувати при викладанні наступних курсів, а саме, «Теорія культури», «Історія художньої культури», «філософія культури» тощо.

Апробація дослідження. За результатами дослідження, в електронній збірці «Магістерські студії 2023 року», була опублікована стаття «Соціокультурні особливості мистецьких творів, породжених в умовах російської агресії» (м. Івано-Франківськ 2023).

Структура роботи. Робота складається з вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО –МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Поняття митець у науковій літературі

Для деталізації загальних понять звернемося до тлумачних словників. Так, у словнику української мови, тлумачення поняття митець вживається у двох значеннях, а саме: той, хто працює в якому-небудь виді мистецтва, наприклад, художник, актор, письменник, режисер тощо. І другий варіант, визначає людину, обізнану, вправну у якій-небудь справі; майстер, наприклад, «митець на всякі вигадки, цікавий оповідач і великий насмішник» [3].

У вікіпедії зустрічаємо тлумачення митця, як споріднене із словом художник. Адже з початку існування людства лише художники та скульптори вважались у Стародавній Греції митцями, і лише з плином часу в до них додалися усі представники мистецьких напрямів. Тож, і на сьогодні існує ототожнення художника з митцем.

У сучасних десятиліттях, художники часто зливають мистецтво з дизайном, що дозволяє розширити використання цього терміна на дизайн. Термін "художник" походить від готського (можливо, кельтського?) слова "handags", що в германських мовах означає "рука" (наприклад, німецьке hand, данське hand, норвезьке hand, англійське hand), підкреслюючи, що основним інструментом майстра є вміння його рук, або ручна робота. [7].

Художники з'явилися ще у кам'яному віці, створюючи зображення на каменях, скелях та стінах печер. З народженням міських цивілізацій, митці почали прикрашати поховальні споруди, як-от гробниці та склепи, а також релігійні та світські будівлі — храми та палаци — рельєфами, скульптурами та дрібною пластикою. У давніх цивілізаціях процес створення мистецьких творів мав магічне та ритуальне значення.

Художник був служителем культу, священнослужителем. Людей, що займалися створенням образотворчого мистецтва та архітектури, називали "технітами". Тих, хто досяг високого рівня майстерності, називали "артіфексами". Соціальний статус художників значно зріс лише у період зрілої та пізньої античності, коли найвідоміші з них стали відомі на всю Елладу.[16].

У середньовіччі в Західній та Східній Римських імперіях суспільна роль митця зменшилась. Середньовічний художник-ремісник був низько в ієрархії феодального суспільства. У Візантії художники, часто будучи монахами, були лише виконавцями релігійних замовлень, позбавлені власного голосу. У Європі вони належали до "третього стану", найнижчого в соціальній ієрархії. Проте, у епоху Ренесансу роль художника радикально змінилася. Зникла стихійність та анонімність середньовічного мистецтва, і художник отримав статус професіонала і визнання як особистість. Починаючи з XV століття, митців стали ідентифікувати за власними іменами або професійними псевдонімами.

Митці стали виразниками найважливіших процесів в житті та культурі Ренесансу. Хоча, митець доби Відродження це не лише художник, це - філософ, науковець і майстер, який у своїх досліджах випереджав науку.

Генії Високого Відродження, такі як Леонардо да Вінчі, Рафаель та Мікельанджело, уособлювали головні духовні цінності своєї епохи. У 17-18 століттях, коли людство досягло нового рівня інтелектуального та духовного розвитку, митець, подолавши кризу світоглядних розчарувань на порозі Нового часу, навчився передавати складність навколишнього світу та нестабільність природи і людського характеру. В Голландії, після буржуазної революції та становлення республіки, жанрові художники збагатили мистецтво зображеннями звичайного життя.

У 18 столітті європейська художня культура розділилася на аристократичну, що виходила з придворних кіл монархічних королівських

дворів, та буржуазно-демократичну, асоційовану з "третім станом", просвітництвом і опозицією абсолютизму. Це поділення підкреслило свідомий вибір митця бути незалежним, мати особисту позицію та своє бачення світу.

Оригінальність авторського стилю та його унікальність залишилися важливими і в 19 столітті, коли у мистецьких колах сформувалося уявлення про самопожертву в ім'я мистецтва. Митець взяв на себе важке навантаження теургічної (творчої) діяльності. На таких засадах ґрунтувалося розуміння творчої індивідуальності художника, ключовими атрибутами якої були професійна універсальність та світоглядна виразність.

На зорі 20-го століття внутрішній світ митця почав переважати над зовнішнім. Це найвиразніше проявилось у безпредметному мистецтві, де художники створювали твори, спрямовані на відображення їхньої індивідуальності у найчистішій формі. Сьогодні пік творчої практики художника лежить у синтезі мистецтва та передових технологій, таких як sci-art, робототехніка, генетична інженерія, нанотехнології та інші, які відображають зростання технологічних можливостей у творчості. Сучасне техноорієнтоване мистецтво не просто підтримує технологічні візії буття, а й окреслює їх межі. Проте, сутність мистецтва залишається незмінною і полягає у гуманізмі, любові до світу та співчутті до людини, а роль художника — передати цей зміст до сучасної публіки [5].

Враховуючи ці історичні перетворення, зазначимо, що роль художника – творця та рушія художнього процесу є ключовим питанням сьогodнішніх дослідників мистецтвознавства. Пов'язане це з проблемами загальної культури, художнього буття, творчої індивідуальності, ці питання вирішуються силами багатьох наук, таких як мистецтвознавство, філософія, психологія, соціологія, педагогіка, фізіологія, з якими культурологія має певні перетини.

Отже, у загальному розумінні під терміном «митець» або «артист» розуміється особа, яка творчо працює в певній галузі мистецтва. Крім того, у широкому розумінні всіх можливих проявів творчості, зокрема її теорій і практик, зазвичай вживається термін «митець», який несе в собі значний ступінь узагальнення. У більш прикладному сенсі, тобто щодо професійної діяльності у сфері образотворчого або декоративно-прикладного мистецтва, частіше вживається термін «художник», який має вужче значення. Проте обидва поняття в певних контекстах несуть узагальнюючий зміст щодо творчої діяльності, практики, особистості.

Головна постать в історії мистецтва, художньої культури загалом, художник привертає велику увагу дослідників. У численних публікаціях розглядаються риси особистості митців минулого та нашого часу, які мають на меті виявити властивості їх творчої діяльності, визначити внесок у скарбницю світової культури, оцінити зміст їхніх творів, тобто ідеї, сенси, образи, втілені в них, аналізують способи виконання творів, їхню техніку та стиль.

Однією з провідних проблем творчої особистості є розкриття її життєвих колізій через світосприйняття, світовідчуття, спосіб мислення, уявлення, чуттєві нахили. Цей напрям досліджень зародився в надрах класичної філософії. Так, на думку Г.В. Гегеля людина є нескінченною цінністю, яка «є самоціллю завдяки своєму божественному початку» [3, 13]. Релігійно-православний аспект духовних цінностей у житті творчої особистості розглядали філософи В. Соловйов [5] та В. Зінківський [4, 7]. В цілому, філософія початку ХХ століття розглядала індивідуальність як процес соціалізації людини, виділяючи природно-соціальну основу його буття [1,30], що приймається за основу будь-якої діяльності, у тому числі й творчої.

Торяд з цим, А. Бузгалін аналізував суперечливість існування митця в умовах товарно-грошових відносин, що «породжують відчуження

результатів праці та інших форм суспільного життя, виразником якого стає митець» [2, С. 155-166].

При такому розмаїтті публікацій, присвячених темі творчої особистості, дуже мало робіт присвячені мотивам діяльності митців. Особливим в цьому напрямку постають роботи які були продиктовані війною, або стали наслідками війни.

Розвиток мистецтва у часи війни має значний вплив на формування ставлення до нього. Вчені у галузі культурології, мистецтвознавства, соціології, а також самі митці, вивчають це явище. Дослідники як О. М. Шелюх, Я. М. Легка зосереджують увагу на особливостях сучасної літератури, тоді як Т. А. Прокопович, Т.Д. Галькун аналізують живопис у воєнний час. Теоретичні аспекти розвитку мистецтва є предметом дослідження для таких вчених як А.В. Чебикін, О.К. Федорук, С. І. Побожий. Роботи цих дослідників створили фундамент для аналізу соціокультурних аспектів мистецьких творів, створених під час російської агресії.[21].

Отже, спираючись на дослідження науковців, можемо констатувати, що мистецтво, один з видів людської діяльності. Якщо звернутись до тлумачних словників, то можемо зазначити, що «Мистецтво — галузь людської культури, в якій за допомогою знаків через конкретні образи світу виражаються його узагальнені сенси. Зазвичай, воно має певний розподіл на літературу, образотворче мистецтво, декоративно-ужиткове, сценічне, музику та архітектуру тощо. Водночас, мистецтво охоплює різноманітний спектр людської діяльності та її результати, що включає творчий або уявний талант, який виражає технічну майстерність, красу, емоційну силу або концептуальні ідеї...» [1].

З початку свого існування людство відчувало потребу у мистецьких практиках, які мали багато значень: комунікативне, утилітарне, естетичне, психотерапевтичне, інтелектуальне та інше. Мистецтво виконувало інформативну функцію — передачу інформації, сугестивну — вплив на

психіку, рекреативну — як засіб для психологічного розвантаження та усамітнення від життєвих проблем. В сучасних умовах люди все частіше звертаються до мистецьких практик, які допомагають їм впоратися з важкими випробуваннями. Взаємодія з мистецтвом, занурення у світ співпереживання дає можливість індивіду виокремити власні почуття з-поміж накопичених проблем та протиріч.

Натомість існують інші погляди на мистецтво яке було породжено війною. Так, на думку Олега Покальчука, ... «Мистецтво ніколи не було терапією. Воно було продуктом шаманізму - магії - релігії або ремісництвом на замовлення. І побічний ефект такої діяльності іноді давав фізичне полегшення. Вхідження в резонанс із авторським задумом, якщо він талановитий, дає відчуття немарності власних страждань і на певний час позбавляє страху самотності. На цьому терапевтичний ефект і закінчується.» [2].

У історії України було чимало випадків, коли події війни перетворювалися на мистецтво: пісні, вірші, саги, створені тими, хто був їх безпосереднім учасником. Конфлікт між Росією та Україною, який розпочався в 2014 році, та повномасштабне вторгнення Росії в Україну в 2022 році, стали предметом багатьох мистецьких творів, що дозволяють світовій спільноті зрозуміти переживання та страждання українського народу. Мистецтво стало важливим засобом для передачі емоцій та досвіду українців, даючи можливість голосу цієї країни бути почутим на міжнародному рівні.

Як вважає Сергій Дацюк, «... культура ніколи не може бути осторонь війни. Ніколи не буває так, що в країні іде війна, а культура знаходиться поза війною. Культура, якщо це справжня культура, зобов'язана воювати у війні на боці осмисленості, перспективи, всезагального добра» [3]. І митці, як складова частина суспільства також не можуть залишатись поза подіями війни і висловлювати у своїх творах ставлення до сьогоденних подій.

Мистецтво в сучасній Україні виступає не лише як засіб культурного виразу, але й як свідчення глибинних соціальних змін, викликаних війною. Воно розділило суспільство на кілька груп: митців-воїнів, які боронять державу; митців-волонтерів, що підтримують армію; та тих, хто відмовляється від громадського життя, заявляючи про аполітичність і міжнародну ізолюваність. Мистецтво використовується як зброя проти ворога, як психотерапевтичний засіб для полегшення стресу і травм, і як засіб вираження філософської стійкості нації, що зміцнюється в умовах конфлікту.

1.2. Соціокультурні особливості становлення постаті митця.

Утвердження цінності унікального духовного світу творчої особистості є значним досягненням культури людства. Ця унікальна здатність митця впливати на душі людей іноді набувала рис магічного, чарівного впливу. Володимир Даль у своєму тлумаченні надає слову "художник" конотації, близькі до народних уявлень про "чаклуна" чи "чародія", підкреслюючи майже містичний зв'язок між мистецтвом і впливом на людську психіку [14].

Українське слово "митець" асоціюється зі словом "міт" (міф), що символізує майстерність створення образу, який заслуговує поклоніння і чарівності. Традиційно існує уявлення, що митець є посередником вищих сил — богів, наділений магічною здатністю перетворювати людський біль і страждання у красу. Його серце співчуває світу, а з його уст линуць не стогони, а чарівні мелодії. В образі митця часто бачили генія, здатного створити світ, який перевершує реальність. Ренесансні та романтичні діячі вважали, що «митець має творити так, як Бог створив світ, а можливо, навіть краще за нього». [9, с. 58].

Здібність до створення втілених досконалостей надала митцеві унікального становища в історії людства. Древні греки вважали митця рівним героям, підносячи його здібності до створення мистецтва до надзвичайних висот. В епоху раннього християнства професія художника могла бути ризикованою через конфлікти з християнською ідеологією, яка боролася з античною культурою та її поганськими божествами. Тертуліан, хоч і визнавав майстерність скульпторів, проте попереджав християн проти поклоніння статуям, створеним руками митців[12, с. 173].

Художній талант відіграв ключову роль у формуванні нового світогляду на людину під час епохи Відродження. У цей період цінність особистості почала оцінюватися через призму творчих здібностей, а не соціального статусу чи багатства. Владика та інші впливові особистості усвідомлювали, що незабутнє відображення свого образу для нащадків можливе лише завдяки таланту митців, що, в свою чергу, змінило ставлення до мистецтва та особистості художників.

Митцям, завдяки їхній винятковій майстерності, часто прощали ексцентричну поведінку. Один із знаменитих прикладів — Мікеланджело, який навіть зумів поставити умови перед Папою Римським Юлієм II під час роботи над фрескою "Страшний суд" у Сикстинській капелі. Коли Папа спробував порушити ці умови, Мікеланджело навіть вдався до фізичних дій, виштовхнувши його з Капели. Біографії Мікеланджело зберегли численні розповіді про його незалежну та сміливу поведінку перед особами з високим статусом[12, с. 173].

Незалежність митця часто витікає з визнання та поваги до внутрішнього таланту, який вони сприймають не як особисту власність, а як дар, призначений для блага людства. Талановиті особистості мають глибокий внутрішній світ, що визначає їх унікальний життєвий шлях. Вони живуть між реальністю повсякденного життя та ідеалами, часто відчуваючи себе чужими у звичайних обставинах та важко пристосовуються до життєвих необхідностей.

Їхнє істинне покликання і воля до вираження знаходяться в творчості, де вони почуваються вільними та залученими, а творчий процес стає джерелом величезного задоволення. Творчість для митця є не просто діяльністю, але життям самим, дозволяючи йому реалізувати свій потенціал і перетворити свої уявлення в матеріальну форму. Труднощі, що виникають під час творчого процесу, не вважаються обтяжливими, оскільки кінцевий результат приносить духовне задоволення і глибоке вдоволення[12, с. 173].

Опираючись на ідеї Карла Юнга, можна виділити два типи художньої здатності в залежності від їх взаємин з життям і покликанням. Перший тип митця раціоналізує творчий процес: він ретельно планує задум та методи його реалізації, вписуючи своє бачення цінностей в реальний життєвий контекст. Такий митець знаходить красу не тільки в мистецтві, а й поза ним, і його творчість легко сприймається оточенням без потреби в глибокому розумінні чи духовному зусиллі. Його твори визнані публікою, він отримує увагу і прихильність, а також матеріальний достаток. Таких митців часто вважають улюбленцями долі через їхній успіх та загальноприйнятність[13, с. 173].

Цінність творчості митців першого типу полягає у тому, що вони вносять свій вклад у художнє осмислення життя, зміцнюючи його в свідомості публіки та суспільства. Їхня майстерність закріплює значення вже відомих тем, сюжетів і мотивів, розширюючи межі естетичного досвіду своєї епохи та культури. Чим більш глибоко їх досвід впроваджується у загальну свідомість, тим більше він формує та закріплює естетичні смаки.

У другого типу митців творчий процес керує їхнім життям. Їхній талант і потреба в творчості настільки великі, що життя поза мистецтвом втрачає для них сенс. Вони володіють внутрішнім світом, насиченим образами, що вимагають матеріалізації через мистецтво. Ці образи настільки сильні та переповнені життєвою енергією, що вони "мучать"

митця, змушуючи його до творення, при цьому жодні повсякденні враження не можуть зрівнятися з глибиною та виразністю його внутрішніх переживань. "Вони виникли, ніби були вже завершеними для появи в світі, як Афіна Паллада, що вийшла з голови Зевса", — образно характеризує цей процес К. Юнг.

Творчий процес може бути для митця джерелом інтенсивної духовної насолоди. Він може відчувати, ніби зовнішні сили керують його талантом, а сам він є лише інструментом, через який образи проявляються у матеріальній формі. В цьому стані, митець може спостерігати за своєю роботою, ніби вона є продуктом не його зусиль, а чогось величного, що діє через нього, викликаючи почуття здивування і відкриття власних можливостей. «Для характеристики художньо-формуючого процесу К. Юнг звертається до літератури — прозової та поетичної, але така сама закономірність притаманна творчості генія у будь-якій сфері мистецтва» [12, с. 173].

Для митця, особливо того, хто працює під впливом натхнення, інші форми самореалізації часто здаються менш значущими порівняно з мистецтвом. Такого роду повне занурення в творчий процес може надавати митцеві рис пророка, тому що, подібно до пророка, поет чи художник у стані натхнення може відчувати, що через нього виражається більш висока, можливо навіть божественна, правда. Ця ідея походить від давніх уявлень про те, що митці та пророки є посередниками між людським та вищим світами, використовуючи свої таланти для передачі глибших істин.

Геніальні митці часто порушують існуючі межі і усталені поняття досконалості та краси, що були закладені попередніми художніми традиціями. Вони відкривають нові горизонти для розгортання духовного досвіду в мистецтві, де кожен твір має свою внутрішню форму і логіку. У такому творчому процесі, будь-які спроби змінити вже виражене можуть виглядати надмірними або штучними, оскільки твір, здавалося б, веде сам себе до завершеності, адже "свідоме мислення стоїть осторонь, вражене

цим феноменом, автора поглинає потік думок і образів, які він ніколи не мав наміру створювати і які за його доброї волі ніколи не могли б здобути існування" [20, с. 366].

Творчий імпульс може впливати не лише на роботу митця, але й на його характер, який Карл Юнг охарактеризував як "примхливий і свавільний". Це пов'язано з тим, що митець, керований внутрішнім поривом до створення, може відходити від загальноприйнятих способів життя та ціннісних уявлень. Мікеланджело, один із найвидатніших митців епохи Відродження, також висловлював свої думки на цю тему, пояснюючи, чому митець не слідує традиційним життєвим шляхам чи не приймає усталених ціннісних уявлень суспільства: «Чи не відомо вам, що існують науки, які цілком захоплюють людину, не залишаючи вільного місця для вашого дозвілля... я вважаю, що не є видатною людиною, яка догоджає дурням охочіше, ніж власному покликанню...» [11, с. 195]. У словах геніального художника ми вбачаємо повагу до таланту в собі та усвідомлену відповідальність за нього.

Біографії великих митців, їхні спогади та особисті записи часто свідчать про глибоку зосередженість на творчості, яка виступає як невід'ємна частина їхнього буття. Митці почувають себе відповідальними за передачу світові тих відкриттів, що були їм дані, і роблять це з метою справжнього переконання, створюючи спільність почуттів та усвідомлення творчих здібностей серед людей. Їхня робота є зобов'язанням перед загальним добром, красою світу ідей та їх чуттєвим втіленням.

Історичне значення та масштабність досягнень видатних митців ніколи визнаються лише з часом, коли суспільство досягає глибшого розуміння їхнього внеску. Не рідко історичні епохи названі іменами геніїв мистецтва, що стали символами своєї доби, як наприклад епоха Фідія, Леонардо, або доба Гете. Іван Франко також наголошував на незаперечній цінності мистецтва для людства: "Поет розширює зміст нашого "Я", зворушуючи його до більшої або меншої глибини" [16, с. 46].

Невизнаність геніального митця його сучасниками часто свідчить про те, що він значно випередив свій час. Причиною цього може бути, що глибокий духовний досвід, який митець вкладає в символічні образи та архетипи, не завжди одразу зрозумілий оточуючим. Цінність і глибина таких образів часто визнаються лише згодом, коли культурний і інтелектуальний контекст суспільства дозволяє повніше оцінити їх зміст.

Митець у своїй діяльності є втіленням універсальності та прагнення до досконалості у всіх чуттєвих проявах життя. Його творчість є проявом свободи духу, яка відкриває шляхи до усвідомлення краси як найвищої цінності, з якою спілкуються інші.

1.3. Умови реалізації творчого потенціалу митцем.

Постать митця доволі неординарна і багатовимірна, вона формується у продовж життя людини, а можливо пройшовши ряд потрясінь, людина хоче вивільнити свої страхи чи бажання створюючи мистецькі твори. Все це можливо у випадку підключення творчого потенціалу людини, що дозволяє їй перетворитись у митця. Адже, творчий потенціал – це сукупність індивідуальних здібностей, знань, навичок та особистісних характеристик, які дозволяють людині успішно виявляти творчість у різних сферах діяльності. Цей потенціал включає когнітивні, емоційні та мотиваційні аспекти, що взаємодіють один з одним і формують основу для креативного мислення та інноваційних рішень.

В той же час, творчий потенціал може проявлятися у різних формах, таких як художній вираз, наукові дослідження, технічні винаходи чи організаційний розвиток. Він також може змінюватись в залежності від індивідуальних особливостей, культурного контексту та освітнього

середовища, в якому людина розвивається. Важливо, що творчий потенціал є статичним і може розвиватися протягом усього життя. Навчання, досвід та взаємодія з іншими людьми стимулюють зростання творчого потенціалу, допомагаючи людині розширити свої горизонти і знайти нові шляхи для самореалізації та досягнення успіху.

Відомо, що «творчість як ознака процесу може характеризувати будь-яку діяльність, якій будуть властиві інтелектуальний пошук, оригінальність, новизна, унікальність. Для її здійснення людині, крім творчих здібностей, активного мислення, проблемного бачення, аналітико-інтегруючих умінь, необхідний певний поштовх, зсередини або ззовні» [14].

Внутрішнє прагнення митця часто виражається в рішучості робити речі краще, цікавіше, швидше або ефективніше, свідченням чого є його самоусвідомлене або несвідоме бажання до покращення. Зовнішні стимули, такі як саме мистецтво, також мають важливе значення, адже вони можуть спонукати митця до творчості.

Мистецтво, прагнучи до всебічного відображення різноманітних явищ життя, узагальнює суспільні досягнення і активно впливає на суспільну свідомість. Специфіка мистецтва полягає не лише у всебічному відображенні реальності, а й у комплексному впливі на людину через чуттєві та інтелектуальні сфери, завдяки великій різноманітності своїх функцій — гносеологічній, аксіологічній, гедоністичній, сугестивній, просвітницькій, виховній, евристичній, комунікативній та інших.

Щоб втілити таку діяльність, людині потрібен певний набір творчих потенцій, здібностей і талантів, а також знання та навички, які допоможуть реалізувати художні завдання. Особистісна культура митця, яка співвідносить духовне та технічне, також має велике значення, оскільки саме вона характеризує рівень усвідомлення і переживання свого покликання, що найяскравіше проявляється саме у мистецькій діяльності.

Дійсно, зміст будь-якої діяльності, включаючи творчу та мистецьку, часто включає різні елементи: перетворювальний (змінюючи або створюючи нові речі або ідеї), пізнавальний (допомагаючи здобувати знання та розуміння), ціннісно-орієнтаційний (відображаючи та формуючи цінності), та комунікативний (сприяючи обміну думками та ідеями). Ці аспекти можуть бути присутніми у різних комбінаціях та ступенях залежно від конкретної діяльності та її контексту.

Мистецька ж діяльність за своїм змістом є *«новою діяльністю, яка складається з всіх перелічених елементів, але не розкладається на структурні компоненти. Вона відбувається тоді, коли об'єктивна реальність переосмислюється творчим суб'єктом (митцем) і перетворюється ним на художню реальність за законами того чи іншого виду мистецтва»* [8].

Отже, в основі мистецької діяльності покладено творчий акт переосмислення та перетворення дійсності за законами краси. Тому мистецька діяльність за відсутності творчості позбавлена будь-якого сенсу, тобто діяльність митця без творчості просто не виникне. І це дає підстави вважати мистецьку діяльність найвищим проявом творчості, потребою людини.

Здібність до творчості дійсно виділяє людину серед всіх живих істот. Творення чогось нового або відкриття раніше невідомих аспектів у знайомих речах сприяє не тільки професійному, але й духовному зростанню творця. Митець, розвиваючи свої професійні шляхи та поглиблюючи свої мистецькі горизонти, одночасно відстоює свою особисту свободу вираження і творчості.

На думку Павла Сиротюка важливими властивостями творчого потенціалу виступають: «гнучкість мислення, яка бачиться як здатність розглядати проблеми з різних точок зору, знаходити нові та несподівані підходи до вирішення завдань; асоціативність мислення - здатність створювати нові асоціації між різними поняттями та ідеями;

спостережливість - здатність уважно спостерігати за навколишнім світом та знаходити нові ідеї на основі спостережень; інтуїція - здатність використовувати інтуїцію та внутрішні відчуття для знаходження рішень; відкритість до нового - здатність відкрито сприймати нові ідеї та концепції, а також уміння переосмислювати вже відомі факти; терпіння та наполегливість - здатність продовжувати роботу над проблемою, незважаючи на можливі невдачі та труднощі; креативність - здатність створювати нові та оригінальні ідеї, знаходити нестандартні вирішення проблем; комунікативність - здатність ефективно спілкуватися з іншими людьми, обмінюватися ідеями та конструктивно реагувати на критику; впевненість у собі - впевненість у своїх силах та здібностях допомагає творцеві реалізовувати свій потенціал та не боятися нестандартних рішень; глибоке розуміння предметної галузі - знання та експертиза у певній галузі допомагають творцеві генерувати нові ідеї та вирішувати складні завдання; творча інтуїція - здатність відчувати, які рішення та ідеї будуть найефективнішими, не спираючись на формальні методи та алгоритми; фантазія та уява - здатність вигадувати та візуалізувати нові ідеї, відображати в голові неіснуючі речі та явища; багатозадачність - здатність швидко перемикатися між різними завданнями та проектами, зберігаючи при цьому якість роботи; самокритичність - здатність аналізувати свою роботу, шукати та виправляти помилки, виділяти сильні та слабкі сторони творчого процесу; вміння працювати в команді - здатність ефективно працювати у групі, обмінюватися ідеями та конструктивно реагувати на думку інших людей; експериментаторство - здатність пробувати нові підходи та методи, навіть якщо вони можуть потенційно не спрацювати, та навчатися на своїх помилках; культурна та соціальна грамотність - знання та розуміння культурних та соціальних факторів, які можуть впливати на творчий процес та результат; самоорганізація - здатність організовувати свій робочий процес та керувати часом, щоб досягти найкращих результатів; ризик - здатність приймати ризиковані рішення, навіть якщо

це може призвести до невдачі; неординарність мислення - здатність думати нестандартно, виходити за межі встановлених правил, створювати нові підходи та рішення» [18].

Важливо відзначити, що усі властивості творчого потенціалу не можуть бути строго заданими, а можуть бути розвинені та покращені за допомогою практики та навчання.

Тож, творчий процес – це «послідовність дій та розумових операцій, які призводять до створення нового, оригінального та цінного продукту, ідеї чи рішення» [14]. Творчий процес складається з чотирьох стадій, які можуть виявлятися у різних формах та ситуаціях, залежно від індивідуальних особливостей творця, галузі діяльності та контексту завдання.

Традиційно науковці виділяють: підготовку, інкубацію, ілюмінацію та верифікацію чи реалізацію.

«На етапі підготовки людина збирає інформацію, вивчає предмет, обмірковує проблеми та визначає ціль. Це включає читання, дослідження, навчання та обговорення ідей з іншими людьми.

Під час інкубації відбувається “відпочинок” від активного розв’язання задачі. На цьому етапі підсвідомі процеси починають формувати нові асоціації, комбінації та перебудови вихідних даних. Інкубація може відбуватися під час сну, прогулянки, занять іншими справами чи просто шляхом відволікання на деякий час.

Етап ілюмінації – момент, коли людина раптово приходить до нового та оригінального рішення чи ідеї. Це може статися внаслідок несподіваного натхнення, асоціації чи інтуїтивного судження. Іноді цей момент описується як “еврика” чи “прозріння”.

На останньому етапі, етапі верифікації творчого процесу людина перевіряє, оцінює та уточнює свою ідею чи рішення. Це може містити експерименти, моделювання, критичний аналіз, обговорення з експертами або публікацію результатів. У результаті з’являється остаточний продукт

креативної діяльності, який може бути представлений у вигляді твору мистецтва, наукової статті, винаходу чи нової бізнес-моделі» [25].

Ці чотири етапи творчого процесу є загальною схемою, яка може застосовуватися до широкого спектру оригінальних діяльностей. Однак, залежно від контексту та конкретного завдання, творчий процес може мати складнішу структуру та включати додаткові етапи.

Крім того, важливо розуміти, що творчий процес є динамічним та ітеративним, тобто творець може переходити від однієї стадії до іншої кілька разів та повертатися до попередніх етапів у процесі розвитку своєї ідеї чи рішення. Також слід відзначити, що творчість може бути унікальною для кожного індивідуального творця, і немає жорстких правил чи формул, які гарантують успіх творчої діяльності.

Важливими на цьому етапі стають творчі здібності, які допомагають людині створювати щось нове та унікальне, чого раніше не існувало. Вони можуть виявлятися у різних сферах нашого життя, включаючи мистецтво, літературу, музику, науку, технології тощо. Адже, вони включають уміння вигадувати креативні ідеї, знаходити нові рішення і підходи до проблем, бачити речі з іншого боку, аналізувати і синтезувати інформацію, бути відкритими для експериментів і ризику, та знаходити задоволення в творчості.

Як визначають науковці, творчі здібності можуть бути як уродженими, так і набутими. Деякі люди з народження мають великий потенціал у певних сферах, але не використовують його, тоді як інші розвивають свої творчі навички за допомогою постійної практики та досвіду.

Люди з високими творчими здібностями часто мають нестандартне мислення і можуть бачити зв'язки між різними ідеями, концепціями та можливостями у всіх сферах життя. Вони допомагають знаходити нові вирішення проблем та розвиватися як особистість. Також вони важливі для

просування інновацій та прогресу у науці, технологіях, мистецтві, музиці тощо.

Важливо зазначити, що творчі здібності можуть виявлятися у різних формах і на різних рівнях. Деякі люди виявляють свій креативний потенціал через мистецтво або літературу, інші – через науку чи бізнес. І в цьому ключі, творчі здібності виступають здатністю людини до інтуїтивного та вільного мислення. Це дозволяє креативним людям знаходити нестандартні рішення та підходи до завдань, ґрунтуючись на своєму особистому досвіді та інтуїції.

В той же час, творчий потенціал людини розвивається постійно і проявляється у різних формах на різних етапах розвитку. Батьки, вчителі, ментори та друзі відіграють ключову роль у його стимулюванні та підтримці на кожному з цих етапів. Вони надають ресурси, зворотний зв'язок, підтримку та створюють сприятливе середовище для зростання креативу і самореалізації. Щоб максимально розвинути творчий потенціал, необхідно постійно шукати нові можливості для навчання, розвитку інтересів і талантів, а також спілкуватися з іншими творцями.

На думку науковців, найпотужнішим періодом в житті людини є зрілий вік. Саме в цей період творчий потенціал може виявлятися у професійному та особистому житті. Часто люди в цей період прагнуть самореалізації та пошуку свого призначення. Дорослі можуть використовувати свою життєву мудрість та досвід для вирішення складних проблем, створення та втілення нових ідей. І саме цьому вікові властиві самонавчання та саморозвиток, що позитивно впливає на творчий потенціал. Адже, цікавість, відкритість новим ідеям та готовність до експериментів допомагають підтримувати та розвивати креативні здібності протягом усього життя. Доведено, що творчість сприяє покращенню якості життя, зміцненню соціальних зв'язків та розвитку особистісних якостей, таких як самооцінка, адаптивність та проблемно-орієнтоване мислення.

Враховуючи, що творчий потенціал залежить від ряду факторів, виділемо основні які допомагають людині побороти негативні наслідки війни, або розкрити свій творчий потенціал.

Серед основних науковці виділяють:

- «Освіту: здобута освіта може розширити кругозір та надати навички, необхідні для креативної роботи.
- Оточення: наше середовище впливає на творчий потенціал. Натхнення може приходити від подій, людей чи відвідування певних місць
- Особистісні характеристики: такі особистісні якості, як цікавість, відкритість новим ідеям, гнучкість і оригінальність мислення та здатність ризикувати, можуть сприяти розвитку творчого потенціалу.
- Досвід: чим більше досвіду у людини в певній галузі, тим більша ймовірність, що вона зможе застосувати там свій творчий потенціал.
- Емоційний стан: настрій та емоції впливають на творчий потенціал. Деякі дослідження показують, що позитивні емоції покращують креативне мислення.
- Ступінь свободи та незалежності: багато людей вважають за краще займатися творчістю у вільному та незалежному середовищі, де вони можуть самостійно регулювати свою роботу і не відчувати тиску з боку інших.
- Захоплення та хобі: улюблені заняття здатні стимулювати творче мислення та допомогти людині розвинути свої креативні здібності.
- Мотивація: індивід із сильною мотивацією і прагненням досягнення цілей, може виявляти більший творчий потенціал.
- Культура: соціокультурний контекст, в якому живе людина, впливає на її творчий потенціал. Наприклад, культура, яка заохочує індивідуальність та оригінальність мислення, сприяє розвитку унікальних здібностей.

- Технології: доступність нових технологій та інструментів допомагає посилити творчий потенціал та відкрити нові можливості для творчої роботи.

- Критика та зворотний зв'язок: конструктивна критика та зворотний зв'язок можуть допомогти людині покращити свої творчі навички та розвинути потенціал.

- Фізичне здоров'я впливає на якість творчої роботи. Наприклад, здоровий спосіб життя здатний покращити якість мислення та підвищити концентрацію уваги.

- Психічне здоров'я також впливає на творчий потенціал. Наукові дослідження показують, що з психічними розладами виявляють велику творчу активність. Однак, надто високий рівень стресу, тривожності та депресії може негативно позначитися на здатності творити, або цей процес буде пов'язан з болісними переживаннями» [20].

Отже, реалізація творчого потенціалу – це постійний процес, який потребує завзятості, наполегливості та самодисципліни. При цьому, реалізація творчого потенціалу може бути нелегким процесом, адже творчість – це, по суті, експериментування і дослідження.

РОЗДІЛ 2

СОЦІОКУЛЬТУРНЕ ЗНАЧЕННЯ ПОЕТИЧНИХ ТВОРІВ МИСТЕЦТВА В УМОВАХ ВІЙНИ

2.1. Становище та напрями розвитку культури і мистецтва в умовах воєнного стану.

Напад Росії на Україну розпочався не у лютому 2022 року, а з незаконної анексії Криму у 2014 році. Окупація Криму відбулася після Революції Гідності, також відомої як Революція Майдану. З того часу Росія вживала різноманітних заходів для придушення української та кримськотатарської культур, включаючи переслідування та загрози культурним діячам, обмеження використання української мови та пошкодження культурних пам'яток.

Ця ситуація викликає занепокоєння у міжнародних організацій, неурядових організацій та урядових та Європейських інституцій, оскільки міжнародні конвенції, такі як Гаазька конвенція для захисту культурних цінностей у випадку збройного конфлікту, забороняють пошкодження, руйнування чи розграбування культурних об'єктів і мистецьких творів та визначають відповідальність сторін конфлікту.[15].

Відповідно до даних Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки та культури (UNESCO), станом на період з 22 лютого по 5 вересня 2022 року в результаті військових дій в Україні було пошкоджено значну кількість об'єктів культурної спадщини. Загалом, це стосується 79 культових будівель, 13 музеїв, 36 історичних будівель, 32 споруд для культурної діяльності, 17 пам'ятників і 9 бібліотек. Український фонд культури також повідомляє про додаткові пошкодження історичних будівель і об'єктів культурної спадщини.

Ці дії можна розглядати як частину навмисної кампанії культурної чистки, в ході якої агресор прагне знищити будь-які сліди культури, яка

існує на окупованій території, і перешкодити будь-якому новому творчому чи художньому вираженню. Ця стратегія, спрямована на стирання культурної ідентичності, викликає серйозне занепокоєння міжнародної спільноти і є порушенням міжнародного права.

У звіті ЮНЕСКО, присвячений нинішній російській агресії, перелічені наступні руйнування: «пам'ятника турецькому колодязю 18 ст. в Хуровці; Ісламського культурного центру «Біс-міллах» у Северодонецьку; дерев'яного Скиту всіх святих і Свято-Успенська лаври у Свято-горську; культурного центру Федерації грець-ких товариств України в Маріуполі; Меморіалу Дробицького Ярголокаусту, Меморіалу жертвам тоталітаризму (побудований у 1991–2000 рр.) у Харкові; садиби Л.Е. Кеніга 1870-х рр.; частини Тростянецького музейно-виставкового центру» [16].

Шкода, завдана культурним спадком України внаслідок бойових дій, має різний характер і масштаб. Від потужних бомбардувань страждають як дерев'яні історичні будівлі, такі як ті, що знаходилися в Святогорську і датуються 16 століттям, так і кам'яні споруди, наприклад, Одеський музей образотворчих мистецтв, який зазнав менш значних пошкоджень архітектурних елементів через вибухову хвилю.

Однак ракетним ударом по морському порту Росія також поставила під загрозу історичний центр Одеси, який включений до попереднього списку Всесвітньої спадщини UNESCO.

UNESCO внесла сім українських об'єктів до Списку Світової культурної спадщини, крім цього, у список включено вісім біосферних заповідників та чотири об'єкти нематеріальної культурної спадщини. Додатково до цього, ще сімнадцять об'єктів з України було включено до додаткового списку, що підкреслює важливість української культурної спадщини та зусилля з її збереження [11].

Війна з українським мистецтвом і художниками, окрім добре задокументованого руйнування Маріупольського драматичного театру,

позначилася також руйнуванням Центральної міської бібліотеки імені В.Г. Короленка та Центру сучасного мистецтва і культури імені Архипа Куїнджі.

«У Музеї Куїнджі, відкритому у 2010 р., зберігаються українські реалістичні картини А. Куїнджі, а також понад 600 картин історичних і сучасних українських художників. Шедевр А. Куїнджі «Червоний захід на Дніпрі» зберігається в безпеці в Музеї мистецтв Метрополітен у Нью-Йорку, але передбачається, що його картини є частиною понад 2 000 творів мистецтва, які російські війська нібито розграбували з музеїв Маріуполя. Місцезнаходження 25 картин української художниці-самоучки Марії Примаченко, що зберігаються в Іваньківському історико-краєзнавчому музеї, також невідоме, оскільки російські військові підпалили будівлю, майже знищивши роботи художниці, якими захоплювався Пікассо» [22].

Ще більших втрат приніс 2023 рік. Окрім Маріуполя значних мистецьких втрат поніс звільнений від окупації Херсон. Так, після «відводу російських військ на нові позиції», громада херсонщини не дорахувалась значної кількості музейних експонатів краєзнавчого та художнього музеїв Херсона. Значна кількість експонатів була вивезена у невідомому напрямку.

Окрім цього, були демонтовані і вивезені пам'ятники, що прикрашали Херсон, вивезені мощи графа Потемкіна, значна кількість літератури бібліотек міста також зникли у невідомому напрямку, а у листопаді 2023 року обласна бібліотека ім. О.Гончара була повністю зруйнована.

Також зазнали пошкоджень кілька храмів Херсонщини, Миколаївщини, а одеський Спасо-Преображенський собор на реставрацію якого кошти збирали усією громадою, зазнав пошкоджень і відновленню не підлягає.

Ще однією великою втратою стала втрата будинку художниці українського наїву Поліни Райко. Після підриву Каховської гес, хвиля води повністю зруйнувала оселю художниці, тим самим були назавжди втрачені унікальні малюнки славетної художниці Херсонщини.

Ще до 2022 року, були випадки паплюження історичної пам'яті українського народу. Так, «непрофесійні дії реставрації й інші випадки руйнування важливих археологічних пам'яток загрожують цілісності об'єктів Усесвітньої культурної спадщини в Херсонесі й інших історичних місцях. Вони демонструють, що війна ведеться з метою поширення та зміцнення російського ідеологічного нарративу, що стверджує культурну, мовну та релігійну єдність між Росією й Україною, про що чітко заявив Кремль у червні 2021 р.» [23].

Боротьба на культурному фронті та використання культурних, мовних та релігійних аспектів етнічної ідентичності з політичною метою не є новим явищем у світовій історії, оскільки це часто використовувалося як засіб для розпалювання етнічної напруженості та ведення війни. З початку конфлікту в Україні, країна активно просуває та підтримує свою культуру та митців, наголошуючи на своїй унікальній ідентичності та внеску українських творців у світову культурну спадщину.

Спираючись на історичні події минулого століття, яке дало нам такі поняття, як «довоєнне мистецтво» та «повоєнне мистецтво». «В світі наукових досліджень його чітко розрізняють на контрастних змінах світогляду і гуманістичних цінностей суспільства: тривала окупація під час двох Світових воєн деформувала духовне життя України, послабила гуманістичні ідеали, посилила жорстокість і безправ'я, не лише завдала небаченої шкоди матеріальній базі культури, а й забрала життя тисяч учених, викладачів, учителів, культурно-освітніх працівників, діячів літератури і мистецтва. Певна циклічність відбувається і зараз, проте зі своїми особливостями. Війну ми зараз маємо локальну, не світову. Більшість території України знаходиться не в зоні активних бойових дій,

тому українські культурні діячі можуть все ж з певною свободою презентувати свою творчість для широкого загалу і отримувати потужний емоційних фітбек далеко за межами України» [23].

Отже, спираючись на історичний досвід можемо підійти до систематики та поділу на види, однак, поки цей період не завершиться і не буде витриманий часом, не можемо давати чітких означень, бо не маємо конкретних рамок, які можемо оцінювати. Війна може тривати в різних стадіях і проявах.

Водночас, для деталізації сучасного стану розвитку мистецтва можна вирізняти, власне українське мистецтво під час війни та мистецтво про війну в Україні. А функціонування творчої сфери під час війни – це окрема форма життя в суспільстві, місією якої є говорити мовою почуттів.

Як зазначав у своєму фейсбуці Міністр культури Олександр Ткаченко, «Наше мистецтво, що народилось протягом війни, буде говорити за нас довше, ніж ми живемо. Тому наше завдання сьогодні фіксувати все, збирати в одному місці і передавати далі – світу» [7].

На думку Ірина Захарчук, «підходи до систематики та поділу на види, неможливі, поки цей період не завершиться і не буде витриманий часом, ми не можемо давати чітких означень, бо не маємо конкретних рамок, які можемо оцінювати. Війна може тривати в різних стадіях і проявів в мистецтві може бути ще безліч» [7]. Тож, сьогодні можево розрізняти, українське мистецтво під час війни та мистецтво про війну в Україні.

Спираючись на дослідження науковців, можемо висвітлити особливості різних видів мистецтва під час війни:

- **«Зображальне мистецтво** – безпосередньо класика жанру, здебільшого – це живопис, ілюстрації, дитячі малюнки, мурали, меми, шаржі...Активно в цьому просторі ще з 2014 року почали працювати такі українські художники, як Аліса Гоц, Олексій Сай, Денис Мінін, Світлана Гавриленко, Ігор Гусєв, Олександр Барболін, Микита Кадан, Леся

Хоменко. Велику популярність зараз мають комікси, що створюються за образами героїчності воїнів ЗСУ, проте вони можуть бути і гібридним підвидом як і зображальної творчості, так і літератури.

Фотографія. За останні десятиліття може вважатися окремим видом мистецтва, що неодноразово це доводила, хоч і є підвидом зображальної творчості. Фото Єфрема Лукацького, Михайла Палінчака, Мстислав Сернов, Юлія Кочетова, Макса Левіна, який загинув на початку квітня від ворожої кулі, були на міжнародних виставках ще з часів Майдану.

- **Музичне мистецтво** стало активною фазою заклику до дії. Знамениті треки з 2014 р. Джамали, Сергія Жадана, Океану Ельзи, Kozak Sistem, Go-A продовжують традицію нової хвилі української музики. Концерти зірок, які проводяться в метро, покликані відволікти публіку від стресовості та піднімати патріотичний дух, вони стали потужним волонтерським прийомом збору коштів на потреби ЗСУ та потерпілих.

- **Література.** Поезія війни стала відомою ще з часів Революції Гідності. Прозу таких письменників, як Сергій Жадан, Костянтин Чабала, поетеси Любові Якимчук кладуть на музику та пишуть за ними сценарії до фільмів.

- **Кінематографія** – чи не основний чинник впливу на свідомість соціуму та транслявання реалій війни на екрани. Найбільш відомі стрічки, як «Кіборги», «Снайпер», «Додому», «Наші котики», «Анлантида», «Зима у вогні» нікого не залишили байдужими.

- **Мода.** Стиль, що втілюється в кольорових гамах, принтових рішеннях, аксесуарах у вигляді елементів національної культури стане чи не просто одним з найцікавіших відкриттів творчості, а й зверне увагу до самобутності українських традицій. Зараз ми маємо змогу бачити активний поштовх до самовираження в гардеробі, чи не кожного українця. Колаборації українських дизайнерів зі світовими брендами виводить тенденції моди на новий рівень.» [17].

Всі ці види мистецтва, народжені під впливом війни в рази дужче за естетичні прояви почуттів. Для цих речей не потрібно спеціальних досліджень: кожен, хто був очевидцем сильних напружених подій, сприймає їх трансформацію на психологічному і підсвідомому рівні органів чуття. Простіше кажучи, коли ви споглядаєте сюжет картини, а натомість уявляєте супроводжуючу мелодію, чи бачите колір, але відчуваєте його смак, чуєте знайомий запах і пригадуєте відчуття, які відчували, коли вперше його побачили .

Однак, слід все ж збагнути, що культура та мистецтво – це різні, але взаємопов’язані поняття. Культура – це комплексні та глобальні процеси, сформовані великим пролонгованим періодом часу, мистецтво ж – це і є ті самі процеси, які відбуваються в певних проміжках цього періоду і формують саме поняття «культура». Зараз ми є свідками народження мистецтва під час війни, що далі закріпиться в нашій культурі і увійде в історію. Тим самим, відбудеться формування національної культури українського народу, частиною якої буде мистецтво породжене російсько-українською війною.

2.2. Роль мистецтва в період російсько-української війни.

З початком повномасштабного вторгнення українські митці могли б покинути країну, щоб приєднатися до тих, які живуть за кордоном, сформувати українську діаспору і популяризувати культуру, гастролювати по Європі та США з концертами, виставами, виставками тощо. Однак, такою можливістю скористувалась невелика кількість культурних діячів. Більшість залишилась в Україні, вступивши до лав ЗСУ, займаючись волонтерською діяльністю, популяризуючи і створюючи нову українську культуру. Це власний вибір кожного. Адже, у конфлікті що

відбувається в Україні особливо важливо те, що культурні права є «виразом і необхідною умовою людської гідності». Ці права дозволяють людям, як окремим особам і як нації, розвивати та виражати свою людяність і знаходити сенс свого існування через свої переконання, мову, знання та мистецтво, інститути та спосіб життя. І не навішувати ярликів «іноагентів» за власні погляди та переконання.

Мистецтво, як базис культури, формує людей, воно об'єднує українців, створюючи певний генетичний код нації, який є в душі кожного митця та пересічного українця.

Для підтвердження даного твердження наведемо данні опитування Українського культурного фонду, який об'єднав навколо себе представників культурної та креативної спільнот нашої країни. Опитування проводилось впродовж 31 березня – 8 квітня 2022 року, де респондентами грантоотримувачі та експерти Українського культурного фонду за всі роки діяльності.

За результатами проведеного опитування можна зробити низку висновків, які дадуть змогу визначити ставлення представників культури та мистецьких течій до значення мистецтва під час війни:

«По-перше, представники української культурної спільноти у своїй більшості продовжують займатися професійною діяльністю навіть в умовах вимушеного переселення. Лєвова частка митців, діячів та працівників галузі культури старанно поєднують працю з волонтерською діяльністю та іншими видами допомоги нашій державі в боротьбі з російським агресором.

По-друге, абсолютна більшість опитаних переконані, що війна загартує Україну як державу та зробить сильнішою. Велика довіра та сподівання покладаються на Збройні Сили України та згуртованість українського суспільства як запоруку перемоги. В той же час, респонденти об'єктивно оцінюють можливі наслідки війни – нестача фінансового та матеріального забезпечення в тому числі, і з розумінням ставляться до

вимог воєнного часу, зокрема – до передачі коштів УКФ на потреби армії у боротьбі з російською агресією.

По-третє, українська культурна спільнота потребує більше інформації щодо культурних ініціатив, мистецьких акцій та інструментів на підтримку України, зокрема за кордоном. При виборі джерел інформації респонденти великою мірою опираються на інформаційні розсилки та публікації на офіційних сторінках УКФ та House of Europe. Допомога, якої на сьогодні потребують представники культурної спільноти, не завжди має матеріальний чи фінансовий характер, великою мірою є запит на інформаційну, координаційну та організаційну підтримку для реалізації культурних ініціатив.

По-четверте, на сьогодні українські митці великою мірою самостійно долають перепони у власній діяльності, що виникли внаслідок воєнних дій на території України. Основний запит – Перемога, але окрім цього є велике бажання та потреба захистити та зберегти власні напрацювання – твори мистецтва, зокрема потребують допомоги у перевезенні та зберіганні творів в захищеному місці.

По-п'яте, державним установам та організаціям у своїй діяльності в умовах воєнного стану необхідно відпрацювати такі алгоритми роботи, які б дозволили культурно-мистецькій спільноті переконатись у провідній організаційній ролі держави та відчуті її потенціал як партнера. Цей новий досвід партнерства безсумнівно сприятиме процесу згуртування держави та активних представників сфери культури, а також створенню могутнього сучасного культурно-мистецького поля, яке по суті й зміцнить духовні витоки нашого народу, осучаснить їх національну складову досвідом періоду випробувань, чим створить передумови для подальшого розвитку сучасної української національної культури.» [19].

Згідно з опитуваннями, значна частина респондентів — близько 60% — активно займається реалізацією культурно-мистецьких ініціатив та акцій, що мають на меті підтримку українського народу та його

патріотичний дух у боротьбі проти російської агресії. Додатково, приблизно 25% респондентів планують долучитися до подібних ініціатив у майбутньому. Більшість митців підтримує цю активну позицію, незалежно від того, на якій частині фронту вони перебувають.

2.3. Соціокультурні особливості поетичних творів народжених війною

Мистецтво завжди було засобом вираження власного ставлення до дійсності, засобом психологічного розвантаження людини, засобом комунікації з іншими народами, засобом для формування власної культури тощо.

Представники усіх видів мистецтв включились у боротьбу за незалежність власної країни, у боротьбу проти «денаціфікації» українського народу. Художники влаштовують виставки підтримуючи воїнів на фронті. Так, Олександр Лень, військовий, художник і куратор виставки "беззвучно до глухоти" створив спільно з художниками та військовими у Національній академії образотворчого мистецтва і архітектури (НАОМА) в Києві виставку з образотворчого мистецтва. Організатори, провівши благодійний аукціон отримані кошти залучили на підтримку батальйону "Свобода" в складі бригади швидкого реагування НГУ "Рубіж", у якому служить студент академії та художник Олександр Лень.

Ще одним прикладом військової творчості може слугувати проект співачка та військової Стасік (Анастасія Шевченко), яка разом з репером ОТОУ (В'ячеслав Дрофа) готують спільну роботу. Поки що вона ще не завершена.

І таких прикладів велика кількість. Але цікавим, на нашу думку є ставлення поетів до війни. Адже я сама, є представником поетичної

кагорти українського мистецького війська і військовослужбовцем збройних сил України.

Наведемо приклади рідних по мені духу доль хоронителів України.

Так, постать Бориса Гоменюка, який з 2014 року брав участь у складі добровольчого батальйону «ОУН».

Вірші, написані під час бойових дій, які були згодом включені до збірки "Вірші з війни" 2014 року, стали не просто особистими відчуттями, враженнями та роздумами автора, що брав участь в обороні Маріуполя, а й відображенням нових естетичних горизонтів української поезії. Ця збірка позначилася безпосередністю сприйняття життя, відкритістю та щирістю образного слова, а також стихійністю поетичного мовлення, пройнятого сильним оповідним ритмом. Можна стверджувати, що саме війна виявилася каталізатором, який перетворив Гуменюка на великого поета.

«Бачу сон... Ромашкове поле
 У ромашках — квіткою ти
 А у нас тут поле бою
 А у нас тут блокпости...
 Слова візерунки долі
 Слід хреста на моїм плечі
 Три самотні зозулі в полі
 Кують не роки а мечі
 Ті мечі що кують зозулі
 Значать долю мою навхрест
 Нащо тіло — ловити кулі
 Нащо вмер — щоб знову воскрес
 Ніч ввійшла крізь броню в БеТееРі
 Ніч гірка як причасне вино
 Ніч розлилась як кров на папері
 Але в кожній ночі є дно
 Всесвіт цей народжений риком

Щоб піднятися — мусиш впасти
 Ангели плачуть тихо
 Щоб його не проклясти
 ...Наш блокпост чимось схожий на церкву
 А окоп — мабуть на віттар
 «Хочу сина твого у жертву»
 — Знову просить Старий Вівчар...»

Ілля Чернілевський, сценарист, бард, перекладач, та поет, є прикладом незламності духу. Він пішов на війну як доброволець і загинув на початку травня в районі Авдіївки, що на Донеччині. Його смерть є великою втратою, але водночас його творчість та написані ним вірші залишаються важливою частиною його спадщини, продовжуючи жити і надихати.

Однак, залишив по собі невмираючі строки:

*Танцює в повітрі, свистить біля ніг
 Осколків і куль нелюдська завірюха
 І мій кулеметник говорить мені
 "Пішли повоюємо трохи, Ілюха"
 І бачимо ми, як життя наші Бог
 В цю мить підганяє під розмір окопу
 А я заряджаюсь і думаю "ох"
 Як хочеться снікерса і кока-колу
 Як хочеться тиші, без мін, без арти
 Як хочеться просто її обійняти
 Та мирні думки відсуваються в тил
 І пальці засмоктує холод гранати
 Ми з Юрою вчора курили на двох
 І Юра ділився секретами браги
 А зранку навідався сепарський ВОГ*

І Юру невдовзі двохсотим забрали
 Війна не прощає двозначність, брехню
 Війна - це отруйний укус саламандри
 І серце своє я ховаю в броню
 Яку не зірвати. Мене - не зламати
 І сонце встає
 І говорить усім
 Квітневу, палку і тремтливу промову
 Що скоро часи набуття, воскресінь
 Що вірити маємо ми в перемогу
 І палець правиці кільце обійма
 Так міцно, неначе дитину матуся
 І чуючи залпи свинячих гармат
 Кажу собі впевнено:
 Я повернуся

Особистим досвідом автора, який відчуває та переживає конфлікт. Вірші Олександра Ірванця, написані ним під час перебування в оточеному Ірпіні, зокрема "З півночі онде орда проривається" та "Субота, 5 березня", отримали нове звучання та резонанс з огляду на обставини, в яких вони були створені. Публікація останнього вірша у Facebook та евакуація поета з Ірпеня викликали значну увагу і емоційну реакцію серед читачів.

Поезія в час війни залишається поезією, але слова набувають додаткової ваги та значення через особистий досвід та трагічну долю автора. Слово стає не просто формою мистецтва, але й носієм глибокої людської правди та свідченням реальних подій. Трагічна смерть автора переводить його твори на новий рівень, надаючи їм особливої сили та незнищенності у сприйнятті читачів.

З міста, що ракетами розтрощене,
 До усього світу прокричу:
 Цього року у Неділю Прощену

Я, здається, не усіх прощу!

Світе-світе, гарно ж ти нас кинув!
Та у пеклі цих страждань-терпінь
Все ж стоїть золотoverхий Київ,
Буча, і Гостомель, і Ірпінь.

Ми усе здолаємо і вистоїм!
Потім ще і рештки приборем
Тих усіх, котрі були тут прислані
Вузькооким лисим упирем.

З вами й я і вистою, й вцілію,
Як у землю рідну міцно впрусь.
Я ніколи не прощу Росію.
...Чом відводиш очі, Білорусь?

У воєнний час поетичний чоловічий голос може звучати особливо потужно, але часто чоловіки, які є поетами, йдуть воювати, і тому їхній голос може стихати, оскільки вони знаходяться в безпосередній близькості до бойових дій і не мають можливості для літературної творчості. Проте, жіночий голос у поезії може набувати більшої різноманітності та виразності. Жінки, які залишаються у відносній безпеці, мають можливість виражати свої думки, емоції та переживання через поезію. Вони можуть говорити не тільки про війну, але й про особисті відчуття та спогади, про коханих, які воюють, про протистояння з ворогом, любов до всього звичного та красу природи, яка протистоїть війні. У деяких випадках жіноча поезія може набувати рис родового мовлення, що відображає ідею незнищенності роду.

Також війна, з її страхіттями та викликами природним порядком, може породжувати сумніви щодо існування вищих сил, зокрема Бога.

Про це йдеться у вірші Марини Пономаренко:

*«Бога немає», — каже цей чоловік на сповіді
Старається вкласти в слова свої спогади,
Слів ціле море, він тоне у цьому морі без краю
«Бога немає, — повторює він. — Бога немає»
Чоловік у камуфляжі, у забр'юханих берцях
Він говорить про жінку, і він говорить про серце
Голос його тихий, але чути військовий вишкіл
Каже: «Серце її було схоже на книжку
На цю саму, отче, що ви держите у долонях
На обкладинці хрест, вона б замінила його на сонях.
Вона й була, наче сонях — зверху яскрава,
всередині чорне насіння
Все в ній говорило про можливість спасіння
Про реальність любові, про необхідність надії
Про усе, що уже не існує, чи принаймні не діє»
Священник звик говорити: «На все воля божя»
Зараз він відчуває, що так казати не можна
Він довго мовчить, а потім зітхає
«Бога немає, — повторює чоловік. — Бога немає»
Далі він каже: «Її убивали довго, її убивали страшно
Як там написано в книжці — випить до дна ту чашу?
Вона випила, отче, чашу, повну по самі вінця
Чому так багато страждань дісталось одній жінці?
Я бачив її тіло, отче, я бачив її очі, затягнуті сизим димом»
Священник говорить: «Шляхи господні несповідимі»
Чоловік питає: «Отче, що кажуть у вашій книжці про війни?»*

Ця війна зробила мене жахаюче вільним
 Бога немає, отче, і це першопричина свободи
 Якщо ви вірите в нього — милосердного, білобородого
 Передайте йому каяття, перекажіть, що від мене
 Передайте також — я більше не братиму полонених»
 Чоловік іде.
 Кроки його важкі, замість серця — кривавий згусток.
 Священник дивиться в книжку. Всередині пусто

Теми життя та смерті часто стають ключовими у літературі, особливо в контексті війни, де ці дві сили набувають особливої гостроти та виразності. У своєму творі "Катехизис" Катерина Калитко торкається саме цих питань, виражаючи глибокі емоції, що виникають у людей під час воєнного конфлікту – ненависть, бажання захистити своє, і, в той же час, страх перед смертю і насильством. Її відповідь на питання про те, як діяти в часи війни, є чіткою та однозначною, відображаючи рішучість і можливо навіть безкомпромісність ставлення до обставин, в яких опинилася країна та її народ.

Ми мусимо убивати.
 Довге двадцяте століття
 закінчилося саме цим.
 Це тепер наш хліб щоденний.
 Захиститися, помститися. Убивати.
 Допомогати вбивати.
 Подивіться, на що нас перетворили.
 Що говорити всім?
 Промовляйте слово "вбивати",
 хай прописується в свідомості.
 Нікому не залишили бодай ілюзії вибору:

*нас прийшли вбивати
вчергове
лютневого ранку.
Всі квитки старої мови погашено,
лишився один:
чесне слово "вбивати".
Всім і кажіть:
не молитися і не плакати,
не підписувати петиції,
не посвячувати цю землю
всеможливим богам –
лише вбивати за неї.
Хто почує?
А як прийде хто, і стане поруч, і скаже –
убиватиму разом із тобою, для тебе,
несімо цю війну, цей мішок із тілами,
спільно, або
я принаймні не відвертатимусь
од очей твоїх мертвих,
од страшної відплати за них –
то хіба з таким
говорити й далі.*

Ще одним прикладом незламності, протистояння ворогові є поезія волонтерки, викладачки Херсонського обласного академічного ліцею ім. О. Мішукова Наталлі Шушляннікової, яка створила творчий доробок — «Щоденники війни: з надією і люттям». У цю збірку увійшли вірші, оповідання, світлини, в яких описуються події 2022 року — час окупації Херсона російськими військовими.

Так тихо, аж бринить повітря
 І на шматки руйнує ніч,
 І нашу віру непохитну,
 І нашу мужність пліч-о-пліч.
 Пройшла колона, ляскіт танків,
 Очей команди, скрип взуття.
 Вже більше не побачу ранків
 З натхненним смаком майбуття.
 Пройшла межа між «до» і «після»,
 Між миром і війною скрізь
 Дзвінке повітря серце тисне
 І тільки зорі линуть вниз.
 Ким ми прокинемося зранку,
 З ким хліб ділитимо і сіль,
 Кому на батьківському ганку
 Відкриєм душу без зусиль?
 Брехня, одна брехня навколо
 І тільки в темряві самій
 Над нами янголи по колу
 Шукають тих, хто наче свій»

І прикладів поезії породжених війною значна кількість, адже кожен автор вкладає у свій твір власні почуття та емоції. Намагається передати все те що пережив у своєму житті. Так, коли розпочалась війна, я і багато українців встала до лав нашої армії. З болем і смутком доводиться згадувати ті часи.

Ми вранці встали по тривозі, то божевільний був момент
 В строю стояли цілі роти, а в голові один фрагмент.

Хіба таке ми заслужили? Щоб москалі на нас ішли
 Та написав Тарас Шевченко: «кацапа, з від усіль жени».
 Ми в руки зброю та до бою, бо гідність й честь у нас одна.
 Ми захищаєм нашу волю, біда приходить – це війна.
 Нас не здолати, бо ми сильні і переможний наш народ
 Із покоління в покоління збирає купу перемог.

Звісно, що перші моменти відкритого нападу на нашу державу в 2022 році ніхто не очікував. Ніхто не очікував, що так швидко і віроломно російські війська зможуть дійти до м. Херсону. Однак, і вони не розраховували, що усі жителі міста встануть як один на боротьбу з нападником із зброєю в руках (Бузковий сквер), або вийдуть на мирні протести проти загарбників. Згадуючи це, стає дуже боляче і водночас душу наповнює почуття гордості, всі свої переживання вилились в поетичні строки:

Скільки суму в очах українців, Скільки болю жалю та біди
 Залишаються в нашому серці, Від приходу страшної війни.
 Хто воює, браття що по крові? Слов'яни з Східного крила?
 Невже в їх серці вже нема любові? Мабуть, забрала та лиха війна...
 А скільки міст витримують бої, Міста-герої, як їх ще назвати.
 Херсон, Охтирка, Буча та Ірпінь, Взяли удар на себе мужньо.
 Каховка в ранішній зорі, Гриміла досить та потужно...
 Як танки йшли з Каланчака, як гради зустрічала вся Чаплинка
 Війна прийшла, прокинься вже дитинко.
 Вся Україна зараз у вогні, Від тих ракет, які ми зустрічаєм.
 Сигнал сирен, та звикли вже до нього ми.
 Чи боїмося ? – Відповідь відсутня
 Бо так осторочортіли ті чорти, що самі з себе вже сміються.
 Нехай бояться орки кляті, одну із кращих армій в світі
 А я пишатимуся тим, що маю змогу в ній служити.

Звісно, що ми повинні дивитись у майбутнє. Будувати власну долю, власне життя. І звісно, що ми усі мріємо повернутись живими додому, зайнятись мирною професією та відбудувувати власну країну, улюблене місто. Все це знаходить прояв у моїй творчості.

Настане день, коли сини повернуться додому,

Коли я зможу маму обійняти

Вона сумує за єдиною донькою,

А тата майже рік уже нема...

Настане день, коли ми разом обіймемось, і весь той біль у спогадах згаса

А у домівках «нового Херсону» знову будуть битись молоді серця.

Настав той день, який зачекались ,

він об'єднав увесь нашій народ,

І слово як «переселенець» вже немає

Бо ми всі вдома і немає вже невзгод.

Наша країна знову розквітає ,

Радіє та співає наш народ

А ті жахи, які ми пережили

В історії залишать нам урок.

ВИСНОВКИ

В результаті проведеного дослідження можемо зробити наступні висновки.

1. У період свого виникнення та розвитку людство відчувало потребу у різних видах мистецтва, оскільки вони мали для людини різні значення, такі як комунікативне, практичне, естетичне, психотерапевтичне та інтелектуальне, серед інших. Наприклад, інформативне мистецтво використовувалося для передачі важливої інформації, сугестивне мистецтво впливало на психіку людей, а рекреативне мистецтво служило засобом відпочинку від повсякденних негараздів і тому подібних. Всі ці процеси сприяли формуванню ставлення людини до реальності.

Однак російсько-українська війна, яка розпочалася у 2014 році, вже знайшла своє відображення в творах мистецтва та стала доступною всьому світу. А зі збільшенням масштабів вторгнення Російської Федерації у 2022 році, мистецькі твори стали ще яскравішими. Це завдяки митцям, які своєю творчістю дозволили всім більше дізнатися про жахливі події, які відбуваються в Україні, і про почуття кожного громадянина країни. Мистецькі твори дають українцям можливість розповісти світу про свої переживання і страждання.

2. Особа митця завжди цікавила науковців, філософів, дослідників і інших. Завжди існувала думка, що через уста митця «говорять вищі сили - боги» []. Йому властива надзвичайна здатність перетворювати людське страждання та біль у красу. У його серці відчуття для світу наповнене болем, а з його уст линууть не крики або стогони, а чарівні мелодії. Митця вважали генієм, здатним створити світ, який був би ідеальнішим, ніж реальний світ.

Водночас, постать митця доволі неординарна і багатовимірна, вона формується у продовж життя людини, а можливо пройшовши ряд потрясінь, людина хоче вивільнити свої страхи чи бажання створюючи мистецькі твори. Все це можливо у випадку підключення творчого

потенціалу людини, що дозволяє їй перетворитись у митця. Адже, творчий потенціал – це сукупність індивідуальних здібностей, знань, навичок та особистісних характеристик, які дозволяють людині успішно виявляти творчість у різних сферах діяльності. Цей потенціал включає когнітивні, емоційні та мотиваційні аспекти, що взаємодіють один з одним і формують основу для креативного мислення та інноваційних рішень.

3. Кожна особистість має певний потенціал, вона вміє писати, співати, малювати тощо, але від цього вона не є митцем. Кожна людина може стати митцем у своїй справі з аумови реалізації творчого потенціалу – це постійний процес, який потребує завзятості, наполегливості та самодисципліни. При цьому, реалізація творчого потенціалу може бути нелегким процесом, адже творчість – це, по суті, експериментування і дослідження. Тобто, творчий потенціал нерозривно пов'язан з психологічними, соціальними, матеріальними тощо можливостями людини.

Повномаштабна війна, що розпочалась 24 лютого 2022 року стала потужним важелем на шляху об'єднання народу в єдину націю. І в розпочатій війні обирались усі засоби, що могли вплинути на людину, похитнути її віру та погляди. Боротьба на культурному фронті та маніпулювання культурними, мовними та релігійними аспектами етнічної ідентичності з політичних мотивів не є новою тактикою в розпалюванні етнічної напруженості та проведенні війни. Тому з самого початку конфлікту Україна активно пропагувала свою культуру та мистецьке спадкування, демонструючи свою унікальну ідентичність і внесок в цінності людського спадку.

4. Мистецтво, як базис культури, формує людину, воно об'єднує українців, створюючи певний генетичний код нації, який є в душі кожного митця та пересічного українця. Адже, всі види мистецтва, народжені під впливом війни в рази дужче за естетичні прояви почуттів. Для цих речей не потрібно спеціальних досліджень: «кожен, хто був очевидцем сильних

напружених подій, сприймає їх трансформацію на психологічному і підсвідомому рівні органів чуття» [].

Отже, представники усіх видів мистецтв включились у боротьбу за незалежність власної країни, у боротьбу проти «денаціфікації» українського народу. Однією із видів зброї стало слово, слово літератора, поета завдяки якому можливо сколихнути усі потаємні схованки душі, виплиснути увесь той біль, що лежить на серці. Допоможе піднятися з колін і дасть гідну відсіч ворогам.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Безклубенко С. Д. Індустріалізація освіти. *Вісник КНУКіМ. Серія «Педагогіка»*. Київ, 2008. Вип. 18. С. 13–19.
2. Бабенко О. Культура як інструмент оборони: що може література у час гібридної війни. URL: <https://chytomo.com/kultura-iak-instrument-oborony-shcho-mozhe-literatura-u-chas-hibrydnoi-vijny/> (дата звернення: 28.12.2022).
3. Вільна енциклопедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki>
4. Дацюка Сергія Культурна політика війни URL: <https://blogs.pravda.com.ua/authors/datsuk/54b8d821ea894/>
5. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень / За ред. В.О. Моляко, О.Л. Музики. Житомир: Вид-во Рута, 2006. – 320 с. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/14847/1/STO_Monographiya_KPP.pdf
6. Захарчук Ірина Мистецтво, народжене війною: вимір, втілення та трансформації. URL: <https://litopys.info/projects/mystetstvo-narodzhene-vijnoyu-vymir-vtilennya-ta-transformatsiyi/>
7. Злочини росіян проти української культурної спадщини набули загрозливих масштабів. *Міністерство культури та інформаційної політики*. URL: <https://mkip.gov.ua/news/7259.html> (дата звернення: 28.12.2022).
8. Історія мистецтва: конспект лекцій. Суми : Сумський державний університет, 2021. 70 с.
9. Копієвська О. (2021). Проблеми культурної аномії крізь призму гібридних викликів. *Культурні та мистецькі студії XXI ст.: науково-практичне партнерство : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції, 10 листопада 2021 р. М-во культ. та інформ. політики*

України ; *Нац. акад. кер. кадрів культ. і мистец.* Київ : НАКККіМ. С. 147–148.

10. Левченко М. Г., Форостян А. Ф., Кузнецов С. В. Інтеграція сучасного мистецтва в культурний простір регіонів України. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв* : наук. журнал. 2021. № 3. С. 98-101.

11. Олійник. Індустріалізація культури : теоретична розвідка. Київ, 2008. 173 с.

12. Покальчука Олега Українське мистецтво сплітає національний візерунок соціальної етики. URL: <https://zn.ua/ukr/SOCIUM/dlja-choho-potribne-mistetstvo-pid-chas-vijni.html>

13. Подшивайлов Федір, Подшивайлова Лідія Мотиваційне забезпечення розвитку творчого потенціалу особистості. URL: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/2105>

14. Петасюк О. Українське мистецтво в умовах гібридної війни. *Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Кафедра Новітньої історії України*. URL: <http://novitukr.history.knu.ua/wp-content/uploads/2020/0>

15. Прокопович Т. А., Галькун Т. Д. Живопис в умовах воєнного часу. Як змінилося мистецтво під час війни – колористика, тенденції, сюжет. URL:

16. Сиротюк Павло Творчий потенціал у психології: теорії та концепції. URL: <https://psihologonline.pro/tvorchyu-potentsial-u-psykholohiyi-teoriyi/>

17. Станіславська К. І. Мистецька діяльність як найвищий прояв творчості. URL: <https://newacropolis.org.ua/theses/mystetska-diialnist-iaak-naivushchyi-proiav-tvorchosti-1500792587>

18. Словник української мови. в 4-х тт. / За ред. Б. Грінченка. К., 1907. URL:

19. Сорока А., Атанесян Г. Культурні чистки. Як Росія руйнує музеї й вивозить мистецтво з України. *BBC NEWS Україна*. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-61472927>

20.Українська культура в умовах російської збройної агресії. URL: <https://cases.media/article/ukrayinska-kultura-v-umovakh-rosiiskoyi-zbroinoi-agresiyi>

21.Хоркхаймер М. Диалектика просвещения. Философские фрагменты. Москва ; Санкт-Петербург : Медиум, Ювента, 1997. – 312 с.

22.Шелюх О. М., Легка Я. М. Жанрово-тематичні особливості сучасної літератури про гібридну війну на сході України.. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. Том 32 (71) № 2 Ч. 2 2021. С.138 – 143.

23.Horkheimer M. Dialectik der Aufklarung. Amsterdam, 1947.

24.Horkheimer M. Dialectic of Enlightenment. New York, Herder & Herder, 1972. – p. 144.

25.Empty Ukrainian stand at the Bologna International Children’s Book Fair. Book Institute Poland. The Polish Book Institute. URL: <https://instytutksiazki.pl/en/news,2,empty-ukrainian-stand-at-the-bologna-international-childrens-book-fair,7414.html>

26.Contemporary Ukrainian and Baltic Art: Political and Social Perspectives, 1991–2021. Stuttgart : Ibidem. 216 p.

27.Шушляннікова Н. написала «Щоденники війни: з надією і люттю» про окупацію Херсона російськими військами. URL: <https://pivdenukraine.com.ua/2023/04/07/volonterka-natalya-shushlyannikova-prezentovala-zbirku-tvoriv-shhodenniki-vijni-pro-okupaciyu-xersona-video/>

28.Пастух Т. Поезія під час війни. URL: <https://zbruc.eu/node/112014>

ДОДАТКИ

Додаток А.

